

Практичне заняття №1-2

Тема: Основи бібліографічно-пошукової діяльності. Методика вивчення документів як джерел географічної інформації.

Мета: засвоїти методику бібліографічно-пошукової діяльності та роботи з науковою літературою (НЛ), опанувати методику наукового аналізу документальних джерел географічної інформації.

Завдання для виконання:

1. Засвоїти суть процесу роботи з НЛ.
2. Засвоїти процес бібліографічного пошуку.
3. Засвоїти правила оформлення літературних джерел.
4. Закріпити навички конспектування наукового тексту.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Накопичення, зберігання та створення умов для користування літературними джерелами здійснюють бібліотеки (як загального користування, так і спеціалізовані – наукові, технічні, медичні, педагогічні, історичні, іноземної літератури тощо). У бібліотеках встановлено певний порядок зберігання інформації. Існує основний і довідковий фонд.

Основний фонд (книги, журнали, збірники, бюлетені, звіти, рукописи тощо) розміщується на полицях сховищ бібліотеки. Громіздкі матеріали (наприклад, дисертації, наукові звіти) мікрофільмують із зменшенням у 200 і більше разів. Кожний мікрофільм вміщують у контейнер діаметром 35 мм. Завдяки значному поширенню персональних комп'ютерів надійними і зручними для надійного зберігання інформації стають диски і компакт-диски.

Довідковий фонд містить сукупність вторинних інформаційних документів основного фонду. Вторинна інформація являє собою результат аналітико-синтетичного логічного опрацювання первинних документів з метою відобразити їхній зміст у «згорнутому» вигляді. Найпоширенішим видом такого опрацювання і найбільш стислого оформлення відомостей про різноманітні публікації є каталоги та картотеки.

Існує три основних види каталогів:

– алфавітний – містить відомості про наявні у даній бібліотеці літературні джерела незалежно від їхнього змісту розміщені у алфавітній послідовності прізвищ їх авторів або назву;

– систематичний – складається за галузями знань: наука, освіта, техніка, екологія та ін. Він дає можливість визначити, з яких галузей знань і які саме книги в бібліотеці;

– предметний – відображає більш часткові питання і утворюється назвами предметів з дотриманням алфавіту.

Будь-яке емпіричне географічне дослідження повинно починатися з аналізу документів. Різноманітність форм фіксації інформації є підґрунтям для розподілу документів за такими категоріями:

Письмові документи – найпоширеніший вид документів. Їх розподіляють на документи архівів (державних, центральних, організацій і підприємств), матеріали преси, документи особистого характеру (щоденники дослідників, мандрівників, листи тощо), документацію непрямого характеру (різноманітні друковані видання негеографічного змісту, що подаються як додатковий матеріал).

Статистичні дані – найцінніший матеріал для складення карт, вивчення територіальних особливостей і тенденцій територіального поширення певного досліджуваного географічного явища.

Іконографічні документи – карти, аерофотознімки, графічні зображення, фото- та кінодокументи, картини – особливо цінні документи, що наочно зображують географічні, економічні, соціальні факти та події різних епох і регіонів, що в багатьох випадках замінює пряме спостереження.

Фонодокументи (звукозаписи) – цікаві для реставрації деяких деталей певних подій, суттєвим елементом мультимедійних проектів, сучасних науково-технологічних географічних творів тощо.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Вкажіть основні джерела бібліографічної інформації.
2. Вкажіть основні види бібліографічних каталогів та коротко охарактеризуйте їх.
3. Визначте порядок попереднього ознайомлення з книгою.
4. Зафіксуйте обов'язкові елементи короткого бібліографічного опису:
Книги
Статті.
5. Назвіть основні види письмового опрацювання тексту.
6. Вкажіть фактори успішності роботи з текстом.
7. **Згідно з обраною темою варіанта дослідження здійснити пошук документальних джерел інформації, а саме: письмових (публікації з теми в наукових виданнях, збірках наукових праць, наукових журналах, матеріалах географічної преси тощо), статистичних та іконографічних документів.**

Варіанти до завдання 7

1. Населення України.
2. Океани: Тихий, Атлантичний, Індійський, Північний Льодовитий.
3. Населення Землі.
4. Господарство України.
5. Політична карта світу.
6. Міжнародний туризм.
7. Рослинний і тваринний світ.
8. Трудові ресурси і зайнятість населення.
9. Паливна промисловість. Електроенергетика.
10. Харчова промисловість.
11. Сільське господарство.
12. Лісове господарство.
13. Клімат. Кліматичні пояси і типи клімату.
14. Зональні та а зональні природні комплекси.

Практичне заняття №3

Тема: Інформаційне забезпечення наукових досліджень.

Мета заняття: закріплення знань щодо основних видів літературних джерел в системі виконання географічних досліджень, навичок їх оформлення, складання бібліографічного опису, підбору літератури для виконання наукового дослідження та її опрацювання.

Завдання для виконання:

1. Виконати бібліографічний опис: Закону України, Постанови Верховної Ради України, навчального посібника, монографії, довідника або енциклопедії, статті у науковому збірнику, тез конференції, розділу книги, електронного джерела. **ДСТУ 8302:2015.**

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Процес задоволення потреб конкретних споживачів в інформації, що базується на використанні спеціальних методів та засобів її отримання, обробки, накопичення та видачі в зручному для користувача виді називають інформаційним забезпеченням.

Класифікація інформації, що використовується в наукових дослідженнях, здійснюється за такими ознаками:

- способом відображення (цифрова, текстова, алфавітна, графічна тощо); насиченістю даних (недостатня, достатня, надлишкова);
- способом представлення (директивна, розпорядча, звітна та ін.);
- періодичністю або стабільністю виникнення даних (постійна, епізодична);
- призначенням (довідкова, нормативна, сигнальна, регулююча та ін.).

Основні принципи формування інформаційного забезпечення: актуальність, достовірність, повнота відображення, інформаційна єдність, релевантність даних.

Найчастіше результати наукового дослідження в першу чергу представляються у виді наукової доповіді або наукової статті. Обов'язковими елементами наукової статті згідно з вимогами ВАК України до наукових статей є:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
- виділення невирішених раніше аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття;
- формулювання мети або цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження;
- перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Роль науково-технічної інформації в наукових дослідженнях.
2. Призначення та класифікація основних інформаційних джерел, що використовуються в наукових дослідженнях: законодавчі та нормативні

документи, підручники, посібники, монографії, статті, наукові доповіді, автореферати, наукові звіти та ін.

3. Науково-технічний інформаційний центр, його інформаційні видання.

4. Місце Українського науково-дослідного інституту стандартизації, метрології та сертифікації в системі науково-технічної інформації.

5. Державна книжкова палата та Національна науково-технічна бібліотека ім. В.Вернадського.

6. Первинна та вторинна інформація. Основні види видань та збірників.

7. Види пошукових систем.

8. Послідовність пошуку інформації.

9. Бібліографічний опис літературних джерел: зміст, види, порядок складання.

10. Визначте види наукових рефератів та їх особливості.

11. Академічна доброчесність. Академічне письмо.

Практичне заняття №4

Тема: Етапи географічних досліджень.

Мета: Ознайомитися з основними завданнями підготовчого, польового та камерального періодів польових досліджень. Навчитися комплектувати експедицію, розробляти календарний план роботи експедиції, її фінансове та матеріально-технічне забезпечення, календарний план безперебійного виконання робіт та план звіту наукового дослідження.

1. Загальні положення

Усі географічні дослідження проводяться у три етапи: підготовчий, польовий та камеральний.

Завдання **підготовчого періоду** полягає в тому, щоб якнайкраще підготуватися до наступних польових робіт. Для цього потрібно чітко усвідомити завдання польових досліджень які можна об'єднати у п'ять груп:

1. Розробити програму і методику польових і камеральних робіт.

2. Ґрунтовне ознайомлення з усіма доступними матеріалами по району майбутніх досліджень.

3. Підбір і підготовка необхідних картографічних та аерофотографічних матеріалів.

4. Комплектування складу експедиції.

5. Розробка календарного плану роботи експедиції, її фінансове і матеріально-технічне забезпечення.

Польовий період проходить безпосередньо в природних умовах за допомогою стаціонарних досліджень та експедицій. Експедиційні спостереження і картування найбільш поширені, але не єдині форми географічних досліджень. Проте одних експедиційних спостережень не досить для сучасної географії. Більш детальні матеріали можна одержати тільки завдяки тривалим інструментальним спостереженням на одному місці. Місця тривалих інструментальних географічних спостережень називають *географічними стаціонарами*. Стаціонари, перед якими ставлять завдання дослідити весь комплекс процесів у ПТК, механізм взаємодії між компонентами ПТК, природні режими в комплексах, називають *комплексними географічними*, або *ландшафтними*.

Напівстаціонарні дослідження є додатковими спостереженнями, які проводять під час польового картування території. Це – найчастіше збирання мікрокліматичних і геохімічних матеріалів для більш повних характеристик, природних комплексів і деяких процесів, які відбуваються в них. Звичайно, напівстаціонарні спостереження не дають повного уявлення про природні режими в ПТК, тому що вони фіксують лише якийсь один стан або один період (сезон) цих режимів. Проте такі спостереження дуже збагачують характеристики природних комплексів і тому їх доцільно проводити, якщо є всі відповідні умови.

Також під час польового періоду проводять рекогносцировочні маршрути для вивчення компонентів природного комплексу, де детально вивчають особливості геології, геоморфологічної будови, ґрунтового покриву, рослинного світу тощо. Зазвичай дослідженнями охоплюють території з найтипівішими поєднанням цих умов, площею 1 км².

Заключним періодом географічних досліджень є **камеральний період**, під час якого матеріали, зібрані в процесі польових робіт, уважно аналізують, перевіряють, уточнюють і складають заключний звіт усієї роботи.

Камеральний період теж треба починати із складання календарного плану.

У ньому слід витримати певну послідовність:

1. Виконання аналітичних лабораторних робіт.
2. Дати замовлення картографам на виготовлення і розмноження карт-основ, необхідних для складання звітних карт і картосхем, передбачених програмою роботи.
3. Написання звіту або нарис-характеристики всіх географічних аспектів дослідженого району згідно з програмою, за якою виконувалися роботи. *Текстовий звіт* – це пояснювальна записка до складених карт, всебічний аналіз їх, оцінка результатів хімічних аналізів і всіх інших матеріалів, зібраних у процесі польових робіт і з літературних джерел.

2. Порядок виконання роботи:

1. Складіть схему комплексного фізико-географічного дослідження.
2. Розкрийте загальні вимоги до ведення документації польових природно-географічних спостережень.
3. Методика проведення польових маршрутів.

Результат виконання роботи

Розроблена схема фізико-географічного дослідження. Обґрунтована відповідь на питання.

Практичне заняття №5

Тема: Технологія дослідницької роботи.

Мета заняття: засвоєння методики написання наукової роботи.

Завдання для виконання:

1. За поданою темою написати актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання роботи, план роботи (розділ 1. Огляд літератури, 2. Методи та матеріали та розділ 3. Результати дослідження):

1. Фототуризм в Україні: стан, проблеми та перспективи.
 2. Рослини – біоіндикатори довкілля.
 3. Формування гідрологічного та гідрохімічного режимів малих річок.
 4. Нитратне забруднення джерел питної води в Україні.
 5. Територіальна організації газової промисловості.
 6. Суспільно-географічна характеристика авіаційного транспорту світу.
 7. Використання контурних карт на уроках географії.
 8. Використання наочних засобів навчання при вивченні економічних районів України.
 9. Економіко-географічна характеристика електроенергетики України.
 10. Методи активізації пізнавальної діяльності на уроках географії.
 11. Антропогенні ландшафти Рівненської області (інформаційно-екскурсійні розробки для учнів середньої школи).
 12. Географічні особливості розвитку BlaBlaCar в системі пасажирських перевезень.
 13. Географія світового вирощування прянощів.
 14. Територіальні спори країн, як фактор формування сучасної політичної карти світу
- 2. Описати можливі методи дослідження відповідно до обраної тематики (Розділ 2).**

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Структурні елементи науково-дослідної роботи.

Актуальність проблеми, яка зумовила вибір теми дослідження (формулюється доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими розв'язаннями проблеми);

Об'єкт дослідження (**процес або явище**, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення);

Предмет дослідження (міститься в межах об'єкта – саме на ньому повинна бути спрямована увага, оскільки він визначає тему роботи);

Мета і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети;

Методи дослідження, використані для досягнення поставленої в дипломній роботі мети;

Матеріал дослідження і його обсяг, використаний для досягнення поставленої в дипломній роботі мети;

План представляє собою розробку структурних частин кваліфікаційної роботи. Пункти плану повинні містити узагальнюючу інформацію до кожного розділу роботи, тобто те, про що буде йти мова у роботі. В сукупності всі пункти плану повинні охоплювати тематичну проблематику роботи і бути логічно зв'язаними та послідовними.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Структура кваліфікаційної роботи.
2. Етапи виконання кваліфікаційної роботи.
3. Хід виконання кваліфікаційної роботи.
4. Правила оформлення кваліфікаційної роботи.

Практичне заняття №6

Тема: Науковий стиль і наукові жанри.

Мета заняття: формування уявлення про науковий стиль та науковий жанр.

Завдання для виконання:

1. Засвоїти поняття наукового стилю і наукового жанру.
2. Характерні особливості наукової мови.
3. Функціонально-лексичні та логічні засоби дослідження.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Для наукової мови характерні такі стильові риси: ясність і предметність тлумачень; логічна послідовність і доказовість викладу; узагальненість понять і явищ; об'єктивний аналіз; точність і лаконічність висловлювань; аргументація та переконливість тверджень; однозначне пояснення причинно-наслідкових відношень; докладні висновки.

Науковий стиль має ряд спільних рис, що виявляються незалежно від характеру визначених наук (природничих, точних, гуманітарних) та відмінностей між жанрами висловлювання (монографія, наукова стаття, доповідь, підручник і т.д.), що дає можливість говорити про специфіку стилю в цілому.

Науковий стиль характеризується логічною послідовністю викладу, упорядкованою системою зв'язків між частинами висловлювання, прагненням авторів до точності, стислості, однозначності при збереженні насиченості змісту.

Характерною рисою стилю наукових робіт є їх насиченість термінами (зокрема, інтернаціональними). Не слід, однак, переоцінювати ступінь цієї насиченості: в середньому термінологічна лексика зазвичай становить 15-25 відсотків загальної лексики, використаної в роботі.

Велику роль у стилі наукових робіт відіграє використання абстрактної лексики.

Виділяють три різновиди (під стилі) наукового стилю:

- власне-науковий;
- науково-навчальний;
- науково-популярний.

Можна виділити наступні жанри наукової прози: монографія; журнальна стаття; рецензія; підручник (навчальний посібник); лекція; доповідь; інформаційне повідомлення (про що відбулася конференція, симпозіумі, конгресі); усний виступ (на конференції, симпозіумі і т.д.); дисертація; науковий звіт.

Ці жанри відносяться до первинних, тобто створеним автором вперше.

До вторинних текстів, тобто текстів, які складені на основі вже наявних, відносяться: реферат; автореферат; конспект; тези; анотація.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Загальна характеристика наукового стилю.
2. Мовні і жанрові особливості наукового стилю.
3. Загальні риси наукового стилю.
4. Мовні засоби в науковому стилі: фонетичний, лексичний, морфологічний та синтаксичний рівні.

5. Перейти за посиланням Міжнародні стилі цитування та посилання
в наукових роботах
https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/18681/1/Academ_4_12_red1.pdf

Ознайомитися та опрацювати.

Практичне заняття №7-8

Тема: Організація представлення результатів дослідження.

Мета заняття: засвоєння методики загальних вимог до структури та оформлення науково-дослідної роботи, форми представлення результатів досліджень.

Завдання для виконання:

1. Згідно з темою навчально-дослідного завдання (**практична робота 4-5**) необхідно підготувати наукову статтю за певною науково та практично значущою проблемою.

Загальні методичні рекомендації щодо виконання практичного завдання передбачають написання таких логічних взаємопов'язаних розділів, а саме:

1. Анотація (не менше 25 слів) українською мовою.

2. Ключові слова (до 10 слів) мовою статті.

3. Вступ (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з останніми дослідженнями та публікаціями, а також з важливими науковими та практичними завданнями з обов'язковими посиланнями в тексті на літературні джерела, що використовуються. Автор має виділити із загальної проблеми ту її частину, яку він досліджує, та показати її актуальність).

4. Постановка завдання (формулювання цілей і методів дослідження проблеми, що розглядається).

5. Результати (виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів).

6. Висновки (наукова новизна, теоретичне та практичне значення дослідження, соціально-економічний ефект від упровадження отриманих результатів, перспективи подальших наукових розробок у даному напрямі).

7. Література (перелік використаних джерел).

2. Економічна, соціальна та науково-технічна ефективність науково-дослідної роботи.

3. Резерви та шляхи підвищення ефективності науково-дослідної роботи.

4. Організація роботи науковця.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Що публікувати? Потрібно публікувати лише нові результати та ідеї, що зацікавили б фахівців, які працюють у тій же галузі науки, що й ви. Слід проаналізувати, чи відповідає зміст підготовленої статті тематиці обраного журналу, чи обґрунтовано висновки.

Назва статті, ініціали та прізвища її авторів, відомості про них. Назва публікації повинна відображати предмет дослідження, а не його результат. У списку авторів першим зазначається прізвище автора, який, власне, й готував матеріал, останнім – наукового керівника проекту, школи. У дуже рейтингових публікаціях прізвище керівника подається першим.

Ключові слова. Добираються ключові слова, за якими статтю зможуть відшукати Ваші колеги, що працюють в одній з Вами галузі науки.

Вступ. Читач повинен бути введений у курс справи. В центрі будь-якого дослідження стоїть певна наукова проблема. Отже, потрібно пояснити читачеві, чому Ви стали працювати над тією чи іншою проблемою. Можливо, в ній залишилися деякі невіршені питання, якась тема недостатньо вивчена або недостовірними є опубліковані раніше дані. Можливо, Вами розроблено перспективний матеріал, висунуто гіпотезу.

Вступ може мати таку будову: 1. Що відомо? Потрібно почати виклад від більш загальних понять і переходити до більш конкретних. Власне, це мікрогляд літератури, тому посилання на неї обов'язкові. 2. Обґрунтування того, що не відомо і чому. 3. Формулювання завдань роботи. Можна писати досить прямолінійно: *Основним завданням цієї роботи є (було)...* 4. Опис методів, за допомогою яких вирішувалися поставлені завдання. *Матеріали і методи.* Основна мета цього розділу: після його прочитання будь-хто з вчених при бажанні може повторити Ваші дослідження. Його орієнтовна структура: 1. Об'єкти дослідження. 2. Опис реактивів, що використовувалися в роботі, із зазначенням країни і фірми виробника. У разі необхідності можна вказати, що реактив був кимось подарований. 3. Процедури підготовки розчинів, виділення чогось. Зрозуміло, що їх опис не слід зводити до рівня студентського лабораторного практикуму. 4. Прилади і методи вимірювання. 5. Способи обробки одержаних даних.

Результати подаються через систему блоків, які повторюються в структурі статті. В основу кожного блоку покладено таблицю, ілюстраційний матеріал та текст-коментар до них.

Текст може мати таку будову: 1) вступне речення, в якому зазначається, про що далі йтиме мова: *Цікавим є питання про... Особливо цікаво було з'ясувати...*; 2) що відомо (незважаючи на те, що основний матеріал щодо цього викладено у вступі, треба коротко написати про те, що було відомо до Ваших досліджень); 3) що не відомо і чому; 4) поставлені завдання; 5) як робили (у розділі «Матеріали і методи» основний матеріал уже було викладено, але на важливих експериментальних завданнях усе ж потрібно зупинитися); 6) опис таблиці, рисунка, графіка; 7) показ достовірності здобутих результатів; 8) найбільш важливий висновок до цього блоку.

Обговорення результатів. У цьому розділі обговорюються здобуті результати, вони порівнюються з результатами інших проведених Вами експериментів, з літературними даними. Частково цей розділ є дзеркальним відображенням вступу. Потрібно інтегрувати одержані Вами дані в уже існуючі, зазначити, що змінилося в світовій науці після їх одержання.

Висновки. Виклад основних результатів роботи. *Резюме.* Це короткі тези роботи: 1) з якою метою і яким чином проводилося дослідження; 2) як одержали результати, які методики були використані; 3) основні результати роботи; 4) висновки.

Перелік літератури подається відповідно до вимог конкретного журналу, оскільки вони дуже різняться між собою.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Які складові включає науково-дослідний процес?

2. Визначте загальні вимоги до науково-дослідної роботи.
3. Охарактеризуйте структуру звіту з науково-дослідної роботи.
4. Які відомості містить реферат звіту з науково-дослідної роботи?
5. Які вимоги висуваються до наукової доповіді?
6. До яких видів видань належать монографії та наукові статті?
7. До яких видів видань належать підручники та навчальні посібники?
8. Що становить стаття та які її відмінні особливості?
9. Що становлять тези доповіді та які їх особливості?
10. Назвіть особливості ораторського мистецтва.

Практичне заняття №9

Тема: Форми представлення результатів досліджень.

Мета заняття: оволодіти навиками створення презентаційних у програмі PowerPoint.

Завдання для виконання:

1. Вибрати тему презентації (**практична робота №4-5**).
2. Підготувати вихідну графічну (звукову, відео) інформацію в цифровому вигляді, яка буде використана при створенні презентації.
3. Завантажити програму PowerPoint.
4. Створити презентацію на визначену тему з використанням текстової, графічної, (звукової, відео) інформації обсягом 6–10 слайдів.
5. Створену презентацію представити у двох варіантах показу: перший – зміна слайдів по клацанню миші, другий – постійний показ слайдів по замкненому циклу з інтервалом показу слайдів 4 секунди.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Для створення презентації бажано мати допоміжний матеріал (графіки, таблиці, фотографії тощо) для досягнення більшої інформативності та візуальності матеріалу. Для створення відповідної презентації використовується програма PowerPoint. Запуск програми Microsoft PowerPoint · завантажити операційну систему Windows; · клацнути на кнопці «Пуск»; · у пункті меню «Програми» вибрати підпункт «Microsoft PowerPoint»; · на екрані з'явиться заставка PowerPoint, потім вікно програми із запитом про варіанти роботи із презентацією (створити нову чи відкрити створену).

Створення презентації При запуску PowerPoint на екрані з'являється діалогове вікно, де:

- «мастер автосодержания» – для створення презентації на основі стандартних форм змісту та послідовності презентації, шаблони яких є в бібліотеці програми;
- «шаблон оформления» – для створення презентації власного змісту та послідовності матеріалу але з автоматичним фоновим оформленням слайдів презентації, шаблони яких є в бібліотеці програми;
- «пустую презентацію» – для створення презентації власного змісту та послідовності матеріалу а також самостійним фоновим оформленням слайдів презентації.

Оформлення слайдів презентації Для забезпечення бажаного ефекту від презентації, слайди оформлюють відповідним кольоровим фоном, мультимедійними ефектами появи та зникнення слайда, звуковим супроводом

тощо. Для оформлення фону новостворених слайдів чи зміни існуючого фону можна застосувати «Шаблон оформлення», або самостійно вибрати колір, текстуру, узор оформлення фону слайда, тощо.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Як використовувати організаційні діаграми?
2. Як застосувати шаблон оформлення презентації?
3. Як налаштувати анімацію елементів слайда?
4. Як оформити фон слайда презентації?

Практичне заняття №10

Тема: Методика соціологічного опитування населення як джерело географічної інформації.

Мета: опанувати методику підготовки та організації процесу опитування громадської думки, розробки й складання інструментарію соціологічного опитування та його апробації.

1. Поняття методу соціологічного дослідження.

У географічних дослідженнях емпірична інформація збирається за допомогою трьох основних засобів:

- вивчення документів;
- опитування населення;
- спостереження об'єкта.

Метод опитування населення став одним з найрозповсюдженіших спеціальних методів у географії. Виділяють два типи (форми) методів опитування:

– *усні* – за допомогою *інтерв'ю*, коли інтерв'юєр (дослідник) задає респондентові низку цілеспрямованих питань і з їх допомогою отримує інформацію про проблеми дослідження; цей метод дає більш розгорнуту панораму суб'єктивного світу опитуваного;

– *письмові* – за допомогою *анкети*, яку респондент заповнює самостійно, або за допомогою дослідника; цей метод дає загальну представницьку картину опитуваного.

Проведення опитування населення – справа професіоналів, але методикою цієї справи повинна володіти кожна освічена людина.

2. Етапність процесу соціологічного опитування.

1. *Визначення цілей, завдань дослідження:* розуміння того, заради чого проводиться опитування, визначення основної мети й допоміжних завдань, що дозволяють досягти поставленої мети.

2. *Формування вибірки:* необхідно дотримуватись визначеної системи відбору респондентів задля досягнення репрезентативності (представленості) отриманих у ході опитування даних.

3. *Розробка інструментарію опитування та його апробація:* одним з найважливіших складових частин соціологічного дослідження виступає грамотно розроблений інструмент опитування – анкета, яку ще до початку збирання первинної інформації необхідно апробувати, тобто перевірити якість самої анкети, її здатність відповідати поставленій меті дослідження.

4. *Збирання первинної інформації*: складається з підбору та інструктажу інтерв'юєрів, безпосереднього анкетування. Інтерв'ю можливо проводити за телефоном, по домівках, на вулиці.

5. *Кодування результатів та їх обробка*: кодування результатів дозволяє організувати інформацію, працювати з нею та застосовувати її. Кодована інформація піддається комп'ютерно – математичній обробці.

6. *Аналіз результатів опитування громадської думки*: на підставі проведених досліджень робляться висновки, припущення, рекомендації щодо вирішення тієї чи іншої суспільної проблеми у вигляді певного звіту.

3. Схема розробки анкети для соціологічного опитування.

Анкета складається, як правило, з трьох основних блоків питань і класифікатора.

1. Перший блок складають теоретичні, «наштовхуючі» запитання найбільш загального характеру, що є своєрідним «введенням» респондента до проблеми, яка вивчається. Наприклад: *Як Ви ставитесь до...? Що Вам відомо про...? Чи існує, на Ваш погляд, проблема...?*

2. Другий блок являє собою запитання про ставлення респондента до проблеми, його бачення гостроти її прояву тощо. Наприклад: *Що з ... хвилює Вас найбільше? Чому саме з ... Ви пов'язуєте причину виникнення проблеми? Що найбільшою мірою ускладнює проблему?*

3. Третій блок включає питання про шляхи вирішення проблеми або пом'якшення її гостроти. Наприклад: *Які першочергові заходи, на Ваш погляд, слід ужити для...? Що Ви можете запропонувати для...? Чи можливе позитивне вирішення проблеми...?*

Кожне запитання анкети повинно передбачати від 2 до 10 варіантів відповідей (закриті та напівзакриті питання). Бажано включити до анкети й кілька відкритих питань (без варіантів відповідей), відповідаючи на які респондент мав би можливість сформулювати відповідь власними словами.

5. Кожну анкету повинен супроводжувати *класифікатор* населення з відповідною досліджуваній проблемі інформацією про респондента (стать, вік, освіта, соціальний статус, район мешкання і т.д.).

4. Порядок виконання роботи:

1. Здійснити комплексну оцінку інструментарію для соціологічного опитування населення (однієї анкети), а саме оцінити: структуру анкети, відповідність поставлених питань темі дослідження, запитання, їх формулювання, лаконічність, варіантність відповідей, узгодженість інформації класифікатора з тематикою анкети тощо. Пропозиції з покращення цієї анкети.

2. **Скласти анкету з 15 питань для опитування населення за однією з географічних проблем (за варіантом).**

3. Розробити класифікатор відповідно до досліджуваної проблеми.

4. Провести стислий аналіз причин вибору тих чи інших питань в анкеті та тих чи інших пунктів у класифікаторі з урахуванням основної мети даного соціологічного опитування.

5. Здійснити соціологічне опитування в межах вашої студентської групи за розробленою анкетною; до звіту додати заповнені бланки анкет.

Результати виконання роботи:

Комплексна оцінка однієї анкети для соціологічного опитування з пропозиціями щодо покращення її змісту.

Розроблена анкета за однією із географічних проблем з детальним обґрунтуванням її структури й змістовності питань і пунктів.

Варіанти для виконання роботи:

1. Рекреаційні можливості міста Рівне.
2. Ставлення населення до релігії.
3. Глобальні проблеми людства та їх прояв на території України.
4. Біженство як соціальна проблема.
5. Вплив промисловості на природу.
6. Ринок праці у світі: географічні аспекти.
7. Географія тютюнової промисловості світу.
8. Кіноіндустрія світу: географічні аспекти.
9. Проблеми раціонального природокористування.
10. Географічні відкриття: чи можливі вони сьогодні?
11. Природні чудеса України.
12. Лікувальні мінеральні води України.
13. Сучасні проблеми річок.
14. Природні і техногенні катастрофи.

Практичне заняття №11-12

Тема: Методика дослідження населеного пункту

Мета: опанувати методику вивчення населеного пункту як комплексу взаємодіючих соціальних, економічних і географічних явищ; вивчити методику виявлення особливостей положення населеного пункту, оцінки його природних умов, встановлення тенденцій розвитку тощо.

1. Методика суспільно-географічного дослідження міста

Основним у вивченні міського населення є його аналіз як специфічного суспільно-географічного об'єкта з визначенням ролі та місця в системі господарства й розселення району (регіону, області, країни) в тісному зв'язку з особливостями його природного середовища та оточення. У ході дослідження міста обов'язкові для вивчення такі питання:

1. Економіко-географічне положення. Положення міста відносно природних районів, економічного району, зон сільськогосподарської спеціалізації, промислових вузлів, сусідніх міст і сіл, найважливіших транспортних шляхів. Площа території.

2. Природні умови. Характеристика меж і конфігурації міської території. Можливості й напрямки територіального зростання міста. Характеристика компонентів природного середовища з погляду оцінки їх впливу на архітектурно-планувальні та транспортно-економічні особливості міста: геологічна будова, рельєф і ґрунти, клімат, поверхневі та ґрунтові води, зелена зона, її площа.

3. Історія формування та розвитку міста. Час, причини та умови виникнення. Походження назви. Основні етапи розвитку. Процес формування функцій міста. Відображення основних етапів розвитку в зовнішньому вигляді

міста, характері забудови, архітектурних стилях тощо. Мікрорайони. Особливості окремих частин міста.

4. *Населення міста.* Кількість і динаміка людності; природний, механічний рух; статева та вікова структура; національний склад. Внутрішньоміське розселення (густота населення поквартально). Розселення відносно місць роботи. Трудові ресурси.

5. *Функціональна структура міста.*

5.1. Місто як промисловий центр. Галузі промисловості, питома вага їх основних фондів. Обсяги та асортимент виробництва. Розміщення підприємств по території міста. Форми власності. Основні показники їх роботи.

5.2. Місто як транспортний центр. Види транспорту. Вантажо- та пасажиро-потоки і їх напрямки. Транспортна забезпеченість районів і частин міста. Транспортні підприємства.

5.3. Торговельно-розподільчі функції міста. Основні показники роботи галузі торгівлі. Райони торговельного тягіння.

5.4. Культурні функції міста. Навчальні заклади, наукові, культурно-освітні установи. Основні показники їх роботи.

5.5. Функції охорони здоров'я. Установи охорони здоров'я, медичний персонал. Основні показники їх роботи.

5.6. Комунально-побутове господарство міста.

5.7. Адміністративно-політичні функції міста. Адміністративно-територіальний поділ.

5.8. Висновок про функціональну структуру міста за показниками розподілу зайнятого населення по галузях господарства та за питомою вагою вартості основних фондів цих галузей. *Функції містоутворювальні* (що обслуговують зовнішні зв'язки міста) й *містообслуговуючі* (обслуговують потреби самого міста). Функціональний тип міста (моно- або поліфункціональний). Перспективи розвитку окремих функцій.

6. *Планування, забудова, благоустрій міста.* План забудови, селітебна й промислова забудова, пустирі. Густота забудови. Вид планування. Ступінь забезпеченості й джерела водо-, тепло-, енергопостачання. Мікрорайони. Санітарні умови міста, джерела забруднення складових частин середовища.

7. *Приміська зона.* Взаємодія міста з приміською місцевістю. Характер переходу до села. Функції приміської зони.

8. *Перспективи розвитку міста.* Місто й навколишнє середовище.

Дана схема дослідження може бути застосована й до будь-якого іншого виду поселення – містечка (селища міського типу), селища, райцентру, великого села, окремого адміністративного району міста тощо.

2. Порядок виконання роботи:

1. Згідно з наведеним планом здійснити комплексний суспільно-географічний аналіз будь-якого міста або містечка України, Рівненської області тощо. Визначити його містоутворювальні та містообслуговуючі функції.

2. Розробити картосхему досліджуваного міста, на якій провести його функціональне зонування, відобразити забезпеченість міськими видами транспорту тощо.

3. Запропонувати туристичний маршрут по території міста для ознайомлення з його основними функціями й визначними пам'ятками.

Зазначити вид пропонованого маршруту за характером переміщення екскурсантів.

Результати виконання роботи:

1. Комплексний суспільно-географічний аналіз певного міста.
2. Картоschema функціонально-планувальних зон міста.
3. Туристичний маршрут для ознайомлення з містом з описом основних етапів екскурсії.

Практичне заняття №13.

Тема: Методика дослідження компонента територіально-виробничого комплексу

Мета: опанувати методику складання карточки на підприємство певного виробничого комплексу; закріпити уявлення про ТВК.

1. Поняття компонента територіально-виробничого комплексу

Одна з головних складових частин суспільної географії – економічна географія, що вивчає територіальні поєднання (територіальні системи) продуктивних сил. Основною таксономічною одиницею територіальних соціально-економічних систем служать **територіально-виробничі комплекси (ТВК)**, що є територіальним поєднанням різних взаємопов'язаних продуктивних сил на базі природних, трудових і матеріально-технічних ресурсів. ТВК складаються з первинних економіко-географічних об'єктів або **компонентів ТВК**

– окремих сільськогосподарських і промислових підприємств, транспортних пунктів і вузлів (наприклад, окрема ферма, видобувне підприємство, порт, автостанція і под.) тощо. Польові суспільно-географічні дослідження крупного масштабу спрямовані часто на вивчення конкретно первинних економіко-географічних об'єктів, тобто окремих елементів територіальних соціально-економіко-географічних систем.

2. Побудова карточки для дослідження компоненту ТВК

Для загальної оглядової характеристики того чи іншого компонента ТВК найдоцільніше скласти універсальну карточку (або анкету, паспорт на підприємство), яка дає загальну характеристику підприємства і є зручною для узагальнення окремих характеристик, попереднього групування підприємств за певними ознаками в межах адміністративного району, області, економічного району тощо. Подібні карточки можна застосовувати як скорочений, "експресний" варіант програми досліджень. Розробка подібної карточки для вивчення певного підприємства повинна відбуватись за умови, що її можливо в подальшому застосувати для дослідження будь-якого іншого підприємства подібного профілю або сфери виробництва. Тобто, якщо розроблена карточка на вуглевидобувне підприємство (шахту), то вона має містити універсальний набір пунктів, що за ним було б можливим описати будь-яке підприємство видобувної промисловості (шахта, кар'єр, розріз, рудник), у т.ч. й по видобутку іншого виду сировини.

Карточка (анкета, паспорт) на те чи інше підприємство, як-правило, містить від 8 до 10-12 пунктів, порядок розташування яких структурно характеризує такі блоки інформації:

- назва, місцезнаходження й підпорядкування підприємства;
- потужність підприємства, строки роботи, технічна площа, виробничі фонди динаміці;
- покомпонентна характеристика спеціалізації, виробничих показників, обсягів виробництва й споживання тих чи інших видів ресурсів, їх джерела;
- транспортні відношення підприємства, напрямки вантажо- або (та) пасажироперевезень, стан шляхів сполучення;
- кадровий, робітничий склад підприємства, розселення населення;
- вплив підприємства на оточуюче середовище, охорона природи тощо.

Кожен пункт карточки на підприємство може включати низку підпунктів.

Переважна більшість пунктів подібних анкет на підприємства передбачає фіксацію кількісних показників, тому обов'язково є необхідним поряд з пунктом анкети вказувати одиниці виміру даних.

Поряд з паспортною характеристикою того чи іншого компонента ТВК завжди є потрібним його розгорнутий аналіз за традиційним комплексним планом.

3. Порядок виконання роботи:

1. Ознайомитися з варіантом компонента ТВК (підприємства) для подальшого складання на нього карточки (анкети, паспорта).

2. Розробити карточку на дане підприємство, застосовуючи наведені вище рекомендації до побудови подібних документів. Карточку на підприємство розробити у вигляді таблиці (табл. 1).

Таблиця 1.

Карточка (паспорт) на підприємство. _____

(назва)

<i>№ пункту</i>	<i>Пункти паспортної характеристики</i>	<i>Характеристика</i>
	<i>Наприклад:</i>	
1	Назва, підпорядкування і місцезнаходження підприємства	
2	Потужність підприємства, тис. т сучасна на перспективу	
3	Вірогідний строк роботи (кількість років)	

3. Обґрунтувати вибір тих чи інших пунктів у паспорті, їх структурну послідовність.

Варіанти для виконання роботи:

1. Автопідприємство.
2. Аеропорт міжнародного класу.
3. Вуглевидобувна шахта.

4. Гранітний кар'єр.
5. Завод гірничо-шахтного устаткування.
6. Залізнична вантажна станція.
7. Туристична фірма (туроператор).
8. Приватне сільгосппідприємство.
9. Санаторій.
10. Тваринницька ферма.
11. Птахоферма.
12. Машинобудівний завод.
13. Підприємства-виробники добрив.
14. Власний варіант підприємства для дослідження.

Результат виконання роботи:

Розроблена карточка на підприємство певного комплексу з аналізом змісту тих чи інших її пунктів.

Практичне заняття №14

Тема: Ландшафтне профілювання

Мета: навчитися складати повні ландшафтні профілі за наявними картографічними матеріалами.

1. Загальні положення

Основними масштабами ландшафтних досліджень є профілювання території. Польове вивчення ландшафтів ведеться на точках комплексного опису і на ключових ділянках так само, як і при узагальнених масштабних дослідженнях. Ідеально в кожному ландшафті потрібно закладати по одній ключовій ділянці. Ключові ділянки – це найтиповіші ділянки території дослідження, детальне дослідження яких дає ключ до пізнання її природних особливостей, специфіки й розміщення морфологічних одиниць. Основним завданням вивчення ключів при узагальнених масштабних ландшафтних дослідженнях є встановлення типової морфологічної структури різних видів ландшафтів.

При дрібномасштабних дослідженнях найбільше користуються методом ландшафтного профілювання. За допомогою профілювання можна виявити ряди поєднання ПТК і цим самим розкрити морфологічну структуру ландшафту.

На профіль наносять дані про геологічну будову, ґрунти і ґрунтоутворюючі породи, рослинність і глибину залягання ґрунтових вод. Тут же показують положення всіх точок спостереження і межі ПТК. На профілі зазначають горизонтальний і вертикальний масштаби.

Положення профілю на місцевості точно фіксують на польовій карті. Гіпсометричний профіль є основою ландшафтного. Складають гіпсометричний профіль безпосередньо з топографічної чи загально географічної карти. Горизонтальний масштаб бажано збільшити, а вертикальний залежить від амплітуди висот: чим менша амплітуда, тим масштаб повинен бути крупніший. Вертикальний масштаб беруть у 5–10 раз крупніший від горизонтального. При підборі співвідношення масштабів слід пам'ятати, що від нього залежить

точність зображення елементів рельєфу і візуально правильне співвідношення горизонтальних і вертикальних розмірів.

Окремі компоненти на профілі зображують умовними знаками: корінні породи і пухкі відклади – відповідно до загальноприйнятих позначень у масштабі, ґрунти – вузькою кольоровою смужкою під лінією гіпсометричного профілю поза масштабом, рослинність – прийнятими в експедиції позначеннями вище від лінії профілю поза масштабом. Межі ПТК показують вертикальними лініями, які поділяють профіль на відрізки.

2. Порядок виконання роботи

1. Користуючись фізичною картою України побудуйте гіпсометричний профіль за заданим напрямом.

2. На побудований профіль нанесіть основні компоненти ландшафтів – геологічну основу, ґрунти, рослинність.

3. На побудованому ландшафтному профілі виділіть різні ранги ПТК.

Варіанти для виконання роботи

1. Київ–Одеса;
2. Одеса–Житомир;
3. Житомир–Ужгород;
4. Ужгород–Вінниця;
5. Вінниця–Полтава;
6. Полтава–Одеса;
7. Полтава–Рівне;
8. Рівне–Кіровоград;
9. Кіровоград–Чернігів;
10. Чернігів–Дніпропетровськ;
11. Дніпропетровськ–Суми;
12. Суми–Миколаїв;
13. Миколаїв–Луганськ;
14. Харків–Херсон;

Результат виконання роботи

Побудований ландшафтний профіль з нанесеними компонентами ПТК.

Практичне заняття №15

Тема: ORCID та Google Scholar.

Мета: навчитися створювати та користуватися профілями.

1. Загальні положення

Через неунікальність особистих імен дослідників, можливість їх зміни, через культурні особливості в їх написанні виникає проблема ідентифікації автора та необхідність створення фіксованого зв'язку між автором та результатами його дослідницької діяльності (наборами даних, статтями, згадками в ЗМІ, цитуванням іншими дослідниками, експериментами, патентами тощо). Тому, виникла потреба у створенні відкритого, некомерційного, загальновизнаного онлайн-механізму забезпечення авторів унікальними ідентифікаторами. Для вирішення цього завдання і було запущено реєстр ORCID (Open Researcher and Contributor ID), який дозволяє зв'язати дослідників з результатами їх роботи через впровадження унікальних ідентифікаторів

авторів ORCID у найрізноманітніші ключові процеси наукової діяльності: оновлення інформації про дослідника, розгляд рукописів і подача заявок на отримання грантів, патентів тощо.

16 жовтня 2012 року реєстр ORCID почав видавати перші ідентифікатори користувачам. У 2017 році понад 650 організацій з 39 країн світу стали членами проекту, серед яких: університети, дослідницькі лабораторії, комерційні дослідницькі організації, спонсори досліджень, видавці, національні наукові агентства, сховища даних та міжнародні професійні спільноти.

Місією ORCID є створення світу, в якому всі учасники дослідницької, наукової та інноваційної діяльності мають унікальний ідентифікатор, що зв'язує їх з результатами їх роботи, незалежно від наукової дисципліни, місця або часу. Окрім власного ідентифікатора автор отримує також відкриті інструменти, які дозволяють будувати надійні і прозорі зв'язки з іншими дослідниками, їх внесками та пов'язаними з ними організаціями. ORCID пропонує допомогу у пошуку потрібної інформації.

ORCID ID (Open Researcher and Contributor ID) є цифровим ідентифікатором авторів-науковців. Він покликаний вирішити проблему розпізнавання наукового внеску конкретного автора, яка виникає через те, що більшість особистих імен не є унікальними, можуть змінюватися, мати культурні відмінності в порядку написання, містити скорочення тощо. ORCID ID створений для того, що можна було легко відрізнити Вас від будь-якого іншого дослідника. Будь-який ORCID ID є 16-значним номером, який відповідає стандарту ISO (ISO 27729). Ідентифікатор не містить персональної інформації (про кар'єру, установу, країну дослідника тощо). Як правило, ORCID ID призначаються в діапазоні від 0000-0001-5000-0007 і до 0000-0003-5000-0001. Відтворювати ORCID ID слід наступним чином:
<http://orcid.org/xxxx-xxxx-xxxx-xxxx>

Порядок виконання роботи.

1. Для реєстрації в системі ORCID перейти за посиланням

<http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/res/orcid.pdf>

або

https://www.stu.cn.ua/media/files/pdf/ORCID_instructions.pdf

або

<http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/19311/3/InstructionORCID.pdf>

2. Для реєстрації в системі Google Scholar перейти за посиланням

http://www.kdu.edu.ua/Documents/Google_Scholar.pdf

або

<https://webometr.kpi.ua/scholar-registration>

Електронна пошта для підтвердження - потрібно використовувати адресу rectorat@rdgu.uar.net

Результат виконання роботи.

Реєстрація в системі ORCID та Google Scholar.